

dati?” (Ps 42,3). Posebno bih istaknuo važnost petoga poglavlja ove knjige *Pet minuta filozofije*, u kojem autor utemeljuje kontemplaciju filozofskom metodom.

Mijo Nikić

Barbara Ćuk (ur.), *Tko su te filozofkinje?* Zagreb: Naklada Breza i Fakultet filozofije i religijskih znanosti, 2021.

Iz nominalne definicije filozofije ili s njome povezane etimologije pojma znamo da je posrijedi “ljubav prema mudrosti”, što nas dovodi do antropološke istine da su žene barem jednako kao i muškarci — ako ne i tankočutnije, više i predanije — otvorene prema ljubavi i sposobne utjeloviti mudrost. Jedna od najvažnijih filozofkinja u 20. stoljeću Hannah Arendt rekla je kako filozofija već odavno nije “stvar muškaraca”. Unatoč tomu, o ženama koje su se bavile filozofijom ne zna se dostatno. Povjesničari i teoretičari filozofije tek su se u drugoj polovici 20. stoljeća počeli više i sustavnije baviti filozofkinjama i njihovim djelima.

U tom pogledu imamo pozdraviti objavljivanje knjige naslovljene pitanjem *Tko su te filozofkinje?* Urednica Barbara Ćuk u predgovoru napominje da je provela istoimeni seminar akademske godine 2018./2019. na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu, iz čega se je rodila zamisao o knjizi. Izdanje se naposljetku sastoji od deset poglavlja unutar kojih su predstavljene filozofkinje iz različitih dijelova Europe i SAD-a, pri čemu posljednje poglavlje donosi kratak pregled povijesti hrvatskih filozofkinja. U pripremi knjige zajedno su s nastavnicima Fakulteta filozofije i religijskih znanosti sudjelovali stručnjaci iz drugih znanstvenih i obrazovnih ustanova, uglavnom pišući o svojevrijedno odabranim filozofkinjama.

Čini se potrebnim svrnuti pozornost na naslov *Tko su te filozofkinje?*, gdje je pokaznom zamjenicom *te* (a ne *ove*) — a rečena zamjenica, uz mnoštvo drugih uporaba, u raznim kontekstima upućuje na neodređena i neprepoznata svojstva koga ili čega, konkretno filozofkinja i njihovih djela — očitovan osobit smisao za izražajne mogućnosti jezika. Poniranjem u sadržaj knjige ta naslovom naznačena neprepoznata svojstva postaju prepoznate i poznate vlastitosti filozofkinja i njihova opusa.

Poticaj za nastanak ove knjige proizišao je iz okolnosti da su, uz iznimke Hannah Arendt i Marthe Nussbaum, “opisi pojedinih filozofkinja koje su predstavljene u ovoj knjizi gotovo potpuno nepoznati i njihova imena ne nalaze se u leksikonima, enciklopedijama, povijestima filozofije i udžbenicima koji su pisani na hrvatskom jeziku” (str. 9).

Prvi članak *Pitagorejke kao filozofkinje: primjer Fintije* napisala je Ana Grgić. Pitagorejska filozofska tradicija uključuje muškarce i žene, pri čemu su žene bile nositeljice Pitagorina društvenoga projekta u južnoj Italiji. Ana Grgić donosi nagovorna pisma i rasprave pitagorejki Teane, Periktione I., Periktione II. i Ezare te cjelovita dva fragmenta iz Fintijina spisa *O umjerenosti žena*, iz čega se vidi da je pripadnost pitagorejcima iz ženske perspektive izgrađivana na povjerenju i izvrsnosti. “Izvrsnost dolazi iz posvećenosti, točnije predanosti, sliedenju umjerenosti” (str. 41).

Zatim slijedi tekst Barbare Ćuk naslovljen *Naslikaj mi filozofiju! Metafilozofski elementi slike filozofije i teksta o filozofiji u manuskriptu Hortus deliciarum*, koji nam približava srednjovjekovni rukopis nastao u samostanu njemačkih augustinki, rukom “marljive pčelice” Herrad iz Hohenburga. Barbara Ćuk uvodi čitatelje u metafilozofski program redovničke poglavarice, o mjestu i ulozu filozofije u *Hortus deliciarum*, svojev-

snoj ilustriranoj duhovnoj enciklopediji zadivljujućih estetskih vlastitosti, knjizi koja čitatelju didaktički prenosi znanje te ga potiče na samospoznaju i spoznaju Boga.

Treći članak *Mistika ljubavi i bitka* govori o Margareti Porete, srednjovjekovnoj mističarki, teologinji i filozofkinji. Anto Gavrić predočava život i djelo pobožne i kritički angažirane intelektualke. Njezino djelo *Zrcalo jednostavnih duša* bilo je poznato već za autoričina života, hvalili su ga brojni teolozi i redovnici, ali je poslije proglašeno heretičkim te je Margareta osuđena kao krivovjernica i spaljena. *Zrcalo* su čitali njezini suvremenici, poput Meistera Eckharta, a postalo je i do danas ostalo svojevrsni "međunarodni bestseller" te ga je u 20. stoljeću često citirala filozofkinja i književnica Simone Weil.

Feministkinja ante litteram naslov je članka o novovjekovnoj filozofkinji Mary Astell, u koji nas autorica Marija Džinić uvodi rečenicom: "Odgajana u duhu anglikanske tradicije, francuske filozofije i književnosti, napisala je i anonimno objavila nekoliko vrsnih djela koja u središte razmatranja stavljaju važnost edukacije žena i osvješćivanje njihove društvene uloge" (str. 119). Premda se očitovala feministkinjom, i u tom bila prva među Engleskinjama, Mary Astell ostala je pobornicom tradicionalnoga braka, smatrajući da ga treba reformirati samo u segmentu koji krši prirodnu jednakost muškaraca i žena.

Peti članak naslovljen je '*Gospoda Newton*' i *metafizičko utemeljenje fizike*, u kojem nam Marina Novina predstavlja francusku novovjekovnu filozofkinju Émilie du Châtelet, koja se je bavila ponajvećma filozofijom prirode, ali i metafizikom, etikom, filozofijom jezika i filozofijom religije. Smatrali su ju ravnopravnom većini onodobnih filozofa i prirodoznanstvenika, uključujući Volta-

irea, Diderota, Maupertuisa, Bernoullija, Eulera, Christiana Wolffa i mnoge druge, a Voltairica je očarala njezina inteligencija, energija i posvećenost znanosti te ju je zvao, uz ostalo, "gospoda Newton".

Riječima "moja nova prijateljica" nazvao je Friedrich Nietzsche u jednom pismu Helene (von) Druskowitz, austrijsku filozofkinju i književnicu hrvatskoga podrijetla, no njezino je oduševljenje Nietzscheom ubrzo splasnulo i prijateljstvo se je naprasno prekinulo. O Helene Druskowitz napisali su Luka Boršić i Ivana Skuhala Karasman članak *Filozofkinja fin de sièclea*. Doktoriravši 1878. na Sveučilištu u Zürichu, postala je prvom ženom s njemačkoga govornoga područja koja je promovirana u doktoricu znanosti. U njezinu objašnjenju svijeta nalazilo se idealno društvo izgrađeno na superiornosti ženâ.

S Nietzscheom je prijateljerala i Lou Andreas Salomé, a on je rekao da mu je poznanstvo s njom najplodnije i najdragocjenije od svih što ih je ostvario. Njezini su prijatelji bili i Reiner Maria Rilke i Sigmund Freud. O toj filozofkinji religije, književnici i psihoanalitičarki napisao je Antun Volenik članak *Molitva životu — biografija i filozofija religije Lou Salomé*. Oslanjala se je na filozofski naturalizam i panteizam Benedikta de Spinoze, a u psihoanalizi je, nadilazeći Freudov primarni narcizam, iznijela vlastito tumačenje narcizma oblikovanoga u pozitivnom panteističkom sjedinjenju s prirodom.

Sljedeći članak, naslovljen *Između monumentalnosti i banalnosti zla*, počinje Daniel Miščin ovom rečenicom: "Hannah Arendt zasigurno bi prosvjedovala protiv uvrštavanja svojega imena i djela u projekt *Tko su te filozofkinje?*" (str. 205). Jer njezin je poziv bio, kako je govorila, politička teorija. O sintagmi "banalnost zla" najviše je raspravljano od svega u njezinu opusu, nerijetko po-

vršno i s predrasudama, a zlo nacističkoga zločinca Adolfa Eichmanna nije monumentalno, nego banalno, tumači Daniel Miščin misao Hannah Arendt te zaključuje kako joj “ne treba bezrezervno vjerovati da ona nije filozof” (str. 228).

Životom i djelom živuće američke filozofkinje Marthe Craven Nussbaum bavi se Marko Vuković u tekstu *Društvena pravednost ili blažen čovjek?* Područja interesa Marthe Nussbaum su antička filozofija, feministička filozofija, politička filozofija i filozofija umjetnosti. Njezin koncept ljudskih sposobnosti izlaže Marko Vuković kritici i zaključuje da mnoga njezina iznašašća “zaslužuju iskreno i veliko priznanje, no ona koja ostaju pozivaju na daljnji dijalog i propitivanje koje će morati ići i do njihovih temelja” (str. 256).

Deseti i posljednji članak naznačen je naslovom *Hrvatske filozofkinje od druge polovice šesnaestoga stoljeća do 1950. godine*. Autori su Luka Boršić i Ivana

Skuhala Karasman, a rad je rezultat istraživanja provedena u okviru projekta *Hrvatske filozofkinje u europskom kontekstu*, koji financira Hrvatska zaklada za znanost, a kao njezin dio u Institutu za filozofiju u Zagrebu oformljen je Centar za istraživanje žena u filozofiji. Člankom u knjizi *Tko su te filozofkinje?* obuhvaćene su Maruša Gundulić Gučetić, Helene Druskowitz, Elza Kučera, Ivana Rossi, Elly Ebenspanger, Marija Brida, Heda Festini, Blaženka Despot, Branka Brujić, Zlata Knezović, Gordana Bosanac, Ljerka Schiffler, Mihaela Girardi Karšulin, Jasenka Kodrnja, Erna Banić-Pajnić, Nadežda Čačinović i Gordana Škorić.

Različitim temama i autorskim pristupima zajednička je osobina stručnost, metodičnost i domišljena zaokruženost pa knjiga *Tko su te filozofkinje?* zavrjeđuje jasno izrečenu pohvalu i čitateljsku pozornost.

Marito Mihovil Letica